

Alexis de Tocqueville – O demokracii v Amerike*

Zuzana Laslopová

Ako rovnosť vnukla Američanom myšlienku nekonečnej schopnosti zdokonaľovania človeka

Alexis de Tocqueville bol významným francúzskym filozofom a historikom. Je presvedčený aristokrat, aj keď vidí, že režim vo Francúzsku nie je ideálom. Preto podniká cestu do Ameriky, pôvodne za účelom odporovať americký väzenský systém na jeho aplikáciu vo Francúzsku. Keďže na svojej ceste v Amerike vidí aj iné rozdiely oproti francúzskemu zriadeniu vzniká dielo O demokracii v Amerike.

V tomto diele Tocqueville, napriek svojmu presvedčeniu, okrem iného priznáva mnohé výhody demokracie. Aj keď zostáva prívržencom aristokracie, uznáva, že americká demokracia je režimom budúcnosti. Vidí v tom však množstvo problémov, medzi iným aj fakt, že demokracia neposkytuje dostatok priestoru pre individualitu, na rozdiel od aristokracie, a predstavuje problém tyranie väčšiny. Uvedomuje si však, že demokracia môže poskytovať zároveň aj omnoho väčší priestor pre osobnostný rozvoj v porovnaní s aristokraciou, a je presvedčený, že práve rovnosť vytvára podmienky pre takýto rozvoj. Táto práca je venovaná práve tejto myšlienke.

Tocqueville tu pripomína, že samotná myšlienka možnosti rozvoja osobnosti je stará ako ľudstvo samo. Človek mal od nepamäti na zreteli, že sa líši od zvierat nielen svojím myslením, ale zároveň aj svojou schopnosťou zdokonaľovať sa. To je jedna z jeho čŕt, ktoré ho v podstate od zvierat odlišujú. Myšlienka rovnosti teda nestojí na počiatku idey ľudského rozvoja. Tocqueville však tvrdí, že rovnosť tento pojem mení a obohacuje.

Podľa Tocquevilla ak sú občania v určitej spoločnosti rozčlenení do tried, ktoré sú im vopred dané ich pôvodom, títo ľudia sú si vedomí svojich limitov a zároveň aj limitov svojho sebazdokonaľovania. Netvrdí, že ľudia v aristokracii nepoznajú sebazdokonaľovanie, hovorí o tom, že toto nepovažujú za nekonečné. Pripúšťajú možnosť zlepšovať sa, ale nie zmeny svojich podmienok. Rovnako prihliadajú aj na spoločnosť. Pripúšťajú, že spoločnosť sa zlepšila, takisto vidia, že spoločnosť má ešte pred sebou možnosti rozvoja, no tento rozvoj nepokračuje do nekonečna, vidia jeho neprekročiteľné hranice.

Preto si teda občania aristokratickeho režimu síce nenárokovujú na absolútnu pravdu, ani absolútne dobro, keďže však vidia určité hranice vo vývoji, považujú tieto entity za dosiahnuteľné. Len čo však

* Študentka II. ročníka Bisla. Esej na kurz Dejiny politického myslenia pod vedením F. Novosáda.

čokoľvek v ich okolí nemení svoju podstatu, ako napríklad režim samotný, považujú ho za nemenný a na správnom mieste. V prípade režimu to implikuje napríklad legitímny nárok monarchu na zadávanie večných zákonov, a preto pokladajú svoju generáciu za tú, ktorá má právo rozhodovať za tie budúce.

Na druhej strane však, ak sú si ľudia rovní, schopnosť zdokonaľovať sa považujú za nekonečnú. Tocqueville tvrdí, že len čo zmiznú triedne rozdiely, zvyky, spoločenské normy a zákony sa menia, odhaľujú sa nové pravdy a svetonázory a úpravou či zlepšením starého nastupuje možnosť zmeny. Práve táto možnosť zmeny má za následok to, že občania takejto spoločnosti, kde je uplatnená občianska rovnosť, vnímajú zdokonaľovanie sa ako nekonečné. Táto percepčia zdokonaľovania sa však nie je ani zďaleka optimistická, nakoľko toto síce nemá limity, no rovnako

to implikuje nemožnosť dosiahnuť ideál. Naviac, ideál samotný podlieha neustálym zmenám. Ak táto zmena vplýva na jednotlivca tak, že jeho situáciu zhorší, odhaľuje tým, že žiaden človek nie je dokonalý a bez chýb. Ak na druhej strane zmena situáciu jednotlivca zlepší, je to práve tento impulz, ktorý má za následok vieru v nekonečné možnosti zdokonaľovania človeka. V spoločnosti, kde sú si občania rovní, nikto si nenárokuje na interpretáciu absolútnej pravdy ani dobra. Akýkoľvek úspech jednotlivca a prípadne spoločnosti motivuje k ďalšiemu zlepšovaniu sa na ceste k nedosiahnuteľnému ideálu. Tocqueville teda vidí týchto ľudí ako bytosti, ktoré sú neustále na ceste za sebazdokonaľovaním, ktoré je však na druhej strane nedosiahnuteľné. Paradoxne, toto ich však len motivuje k tomu, aby zdokonaľovali nielen samých seba, ale zároveň aj svoje ideály.

Foto: J. Bartoš

Táto kapitola diela O demokracii v Amerike presne zapadá do autorovho myšlienkového prúdu. V prvom rade je tu všadeprítomné jeho tvrdenie, že demokracia poskytuje menej priestoru pre individualitu. Ako začína popisovať vnímanie zdokonaľovania v aristokracii, vykresľuje triednu spoločnosť. V tejto spoločnosti je každý jednotlivec predurčený na svoju spoločenskú úlohu. V tomto kontexte má každý jeden jednotlivec svoje postavenie spoločnosti, ktorá je viac diverzifikovaná, pretože neposkytuje priestor pre vertikálne zdokonaľovanie sa jednotlivca – zmenu, nakoľko následkom toho by bola možná spoločnosť, kde by neexistovala daná hierarchia. Toto by však už nebola spoločnosť, ktorú by bolo možné klasifikovať ako aristokraciu. Aristokraciu ale nevidí v pesimistickom svetle, tvrdiac, že jednotlivci žijúci v takto usporiadanej spoločnosti majú možnosť zdokonaľovať sa horizontálne – majú možnosť zlepšovať sa v rámci postavenia, ktoré im bolo predurčené hierarchicky. Práve tento systém umožňuje v aristokracii zachovanie hierarchie a v neposlednom rade zachovanie viacerých tried či povolání, z čoho vyplýva väčšia heterogenita aristokratickej spoločnosti.

Na druhej strane však demokracia umožňuje vertikálne zdokonaľovanie sa, a teda umožňuje zmenu. Táto zmena so sebou nesie následne možnosti zmeny postavenia jednotlivca či zmeny tried. Tieto už nie sú naďalej fixované. Len čo teda ľudia nie sú fixovaní na svoje pozície, spoločnosť ako taká už nemusí byť naďalej natoľko diverzifikovaná, ako to je nevyhnutné pri spoločnosti, kde sú občania nútení ostávať na svojich pozíciách. Preto takáto demokratická spoločnosť môže mať tendenciu k homogenizácii.

Naviac, z tejto kapitoly implicitne vyplýva, že v demokratickej spoločnosti existujú určité tlaky k takejto homogenizácii. Tocqueville tu tvrdí, že v spoločnosti, kde existuje občianska rovnosť jednotlivcov, títo jednotlivci vnímajú možnosť zdokonaľovať sa ako nekonečnú, na rozdiel od aristokracie, kde zdokonaľovanie je chápané tak, že má svoje hranice. V aristokratickom chápaní je preto možno dosiahnuť absolútne, a je možné sa k nemu približovať. Preto, ako už bolo v tejto práci spomenuté, v takejto spoločnosti možno nárokovať tvorenie večného (zákonov napríklad). Neexistuje teda nič, čo by jednotlivcov nútilo k tomu, aby takú formu vecí, ktorá existuje a funguje, nepovažovali za najlepšiu možnosť. Preto neexistujú tlaky, aby títo ľudia menili zaužívané štruktúry. Na rozdiel od toho v spoločnosti, kde je zdokonaľovanie vnímané ako nekonečné, žiadna forma vecí nie je definitívna. Sám Tocqueville tvrdí, že človek žijúci v spoločnosti, kde si je s ostatnými občanmi rovný, sa nevyhnutne neustále zdokonaľuje. To je spôsobené práve týmito motivačnými tlakmi na zdokonaľovanie. A keďže zdokonaľovanie v demokracii vedie k zmenám, respektíve k homogenizácii, možno tvrdiť, že v demokracii existujú tlaky na homogenizáciu.

Tocqueville, hoci je presvedčivý aristokrat, nefavorizuje aristokraciu, no na druhej strane ani demokraciu. Sám v tejto kapitole tvrdí, že v aristokracii je pojem zdokonaľovania vnímaný príliš úzko a v demokracii príliš široko – a teda že aristokracia je systém, ktorý je príliš konzervatívny a tradicionalistický, zatiaľ čo demokracia a možnosti, ktoré otvára, spôsobujú chaos.

Tocqueville sa teda snaží nájsť akúsi strednú cestu medzi demokraciou a aris-

tokraciou. Strednú cestu medzi priestorom pre individualitu a vládou ľudu. Strednú cestu medzi možnosťou zmeny a nútenou zmenou. Dnes však vidíme, že demokracia bola budúcnosťou nielen Ameriky, ale aj Európy, ako Tocqueville správne predpokladal. Rovnako správne predpokladal aj tendenciu k homogenizácii v demokracii, viditeľná je najmä dnes,

v konzumnej spoločnosti, kde vládne v rámci znižovania nákladov na výrobu rovnakosť spotrebného tovaru a následne aj spotrebiteľov. Je však spoločnosť miešajúca prvky aristokracie a demokracie čírou fikciou, alebo budúcnosťou?

Zdroj: Alexis de Tocqueville – O demokracii v Amerike, kniha II, kapitola VIII

Foto: J. Bartoš